

## JASNA ŠKRINJAR - TAUFER

*Delfi*

Po plesu nad oblaki letališče v Atenah. Sami tuji obrazi. Potem plamen srečanja, prijateljstvo. Aristotel ga je v *Nikomahovi etiki* zelo natančno opredelil: prijatelji žele drug drugemu dobro v skladu z nagibom, iz katerega so si naklonjeni (kolikor lahko z njihovo pomočjo dosežejo neko dobrino), ljubijo drug drugega, kolikor je kdo komu zabaven in prijeten (prijateljstva je konec, kakor hitro je konec koristi), stari in čmerikavi ljudje niso primerni za prijateljstvo (v njih je le malo radosti, nihče pa ni voljan preživljati svojih dni v družbi bolestnih in neprijetnih ljudi). Ena glavnih značilnosti človeške narave je namreč ta, da beži pred bolečino in išče radosti – le dobri ljudje so lahko prijatelji zaradi prijateljev samih. Tako Aristotel.

Če bi Slovenci znali gojiti prijateljstvo, bi bili manj osamljeni in odtujeni, in potem bi bilo vse veliko bolj enostavno. Toda pri nas je vse zaledenelo v nekakšen janzenistični formalizem, pomnijo se samo slabe stvari in nihče nikomur zares ne zaupa, niti nič ne privošči. In prav tiste strukture ljudi, od katerih bi človek najprej pričakoval poduhovljenost, so najbolj duhovno skrepenele, neobčutljive, posušene, neodzivne.

Ampak na letališču nama pride naproti Anastassis Vistonitis. Z Venom sva vsa po slovensko zledenela in čemerna, nezaupljiva, nič zabavna in nič prijetna. On pa je človek, o kakršnem piše Vida Žabot. "Podzavestno in nagonsko išče v vsem najboljšo in najlepšo, zna videti lepoto, harmonijo in pozitivnost tudi tam, kjer jo vsakdanjost rada skriva za tesnobo, stisko in problemi." To je prijatelj in to je prijateljstvo. Verjetno pa ima Aristotel v nečem še vedno prav, oba s Tauferjem sta taka. Zato sta si tako blizu. Tudi Anastassis je človek, ki skuša razumeti. Edino tak človek se je pripravljen ubadati z mrzlim radiatorjem, medtem ko ga čaka 50 pisateljev z vsega sveta. Ampak tople radiator je potem garant za toplo čustvo, ki preveva vse, ki mu sledijo. Kajti zgledi res mikajo in brez sentimentalnosti lahko rečem, da je toplo čustvo tovarštva objemalo vse udeležence tega evropskega srečanja pisateljev, pesnikov in prevajalcev v božjih Delfih. Mislim, da celo Iztoka Osojnika, ki ne veruje v grške bogove, ampak meni, da so to le "neki principi" v politični ureditvi, in je bil v Delfih že velikokrat in ni le preplesal ob dobri grški hrani veliko noči, ampak je tudi splezal na vrh Parnasa, čeprav so tam hudo strupene kače.

Pisatelji niso tokrat, žal, nič plesali, niti poslušali slovesnega grškega mitskega ritma. Tri dni so poslušali drug drugega in sprejeli za razvoj

evropske kulture pomembne sklepe. Zelo so bili navdušeni nad analizo evropske kulturne politike, ki jo je z vsemi podatki zelo skrbno pripravil Hans Peter Bleuel. Nekaterne informacije so bile prav frapantne. Kako vzvišeno se obnaša bruseljski birokrat do kulturne ustvarjalnosti, saj sploh ne razume pomena besede kultura in jo zamenjuje z "obnašanjem". V staro preročišče so se pisatelji napotili pet minut pred dvanajsto, v resnici malo pred odhodom, dve uri preden so veličastne ruševine zaprli.

Vztrajno in tovariško so sedeli v konferenčni dvorani kulturnega centra Evropa. Tudi medve z Anastassisovo ženo Marijo sva bili tam. Vodil je predsednik Evropskega pisateljskega kongresa Jochen Kelter. Stena iz neobdelanih balvanov, med katerimi so kot svinčnik tanke ploščice. Isti ornament sem videla na tleh pri vili pesnika Sikiljanosa, ki je s svojo ameriško ženo v tridesetih letih skušal obnoviti slavo Delfskih iger. Kamni dobijo tako neko ostro dimenzijo, vsak kamen zaživi in mežika z očmi, se krohoče, je začuden in prijazen, strašen in grozen. Vsak kamen, takole podčrtan, živi neko posebno življenje in ob tej steni se pravkar odbijajo glasovi Angleža Gordona Fieldena, ki govori o "različnostih", o promociji evropske kulture, o kulturni mreži, o tem, da je za kulturo zelo pomembno, da pridobi zase pomembne politike.

Uvodni referat je imel Anastassis Vistonitis. Govoril je o kolektivnem spominu, kjer se mit srečuje z zgodovino, označil je Mediteran kot prostor, ki je resničen in domišljjski, ki je južna Evropa in severna Afrika in zahodna Azija, ki je hkrati obrobni svet in svet korenin, poseben svet, ki omogoča razumeti različnosti. Če je bil to nekoč za ljudi, ki so tu živeli, rajski vrt, je bil vsekakor voda, v katero se zliva evropsko vodovje ... je bil civilizacija morja, zemljevidov, pristanišč in ladij. Omenil je Camusa, ki pravi, da je to prostor "opoldanske plime". In Elytisa, ki ga je imenoval "sončna metafizika". Omenil je homerske dogodivščine in rimsko oznako, ki je dajala naslov srečanju, MARE NOSTRUM: ko si prilastimo prostor in nam postane domač. Opozoril je na fašizem in totalitarizem, ki ne smeta nikoli več uzurpirati kulturne tradicije Evrope, da bi si ogrinjala plašč rimskega imperija. Ko je omenjal termin, ki nam je znan iz prvih časov slovenske Vilenice: "unity through diversity", se je spomnil Heraklita, ki je razglasil, da je "najvišja harmonija tista, ki je sestavljena iz različnih stvari". Pisatelji nosimo na ramah tabernakelj jezika, je rekel Vistonitis. Po vojni so bili ljudje prisiljeni postati provincialci v lastnih deželah, ideje, odločitve, vodilne misli so bile priporočene ali diktirane. Evropska unija pa predvideva, da najprej ukinemo meje, kajti če hočemo razviti regionalno aktivnost, moramo imeti svobodno in odprto pot. Mediteranska tradicija je urbana. Helada je kultura mest. Kultura je živa, če imamo živo ustvarjalnost, in ta ustvarjalnost je nad vsemi ideološkimi in geografskimi imperiji. Nekateri imenujejo Mediteran topografijo čudeža. Naš program se bo začel s kulturnimi izmenjavami, s srečanji med živimi kreativnimi umetniki.

Trudili se bomo zavarovati našo intelektualno lastnino in pri tem bo odločilnega pomena umetnost spominjanja.

Tako je govoril Anastassis in meni je nekaj nerazumljivo. V Grčiji so nižji sloji dobivali sredstva, da so se lahko udeleževali dramskih predstav; tako je gledalo prireditve tudi do 15 000 gledalcev vseh slojev. Toda ženske so bile doma! Čeprav je bila mati vseh muz, ki so navdihovale umetnost, Mnemozina. Spomin, ženska, ki je muze rodila s samim Zevsom. Pri nas spomin ni le moškega spola, v naših srednjeevropskih krajih je tudi veljalo, vsaj Otto Weininger je tako razglasil, da ženska nima spomina. In ko si zdaj skušam priklicati v spomin konferenco v Delfih, se predvsem spomnim, da sem od vsega začetka nedoločno čutila, da se dogaja nekaj, kar si je vredno zapomniti in povedati še drugim.

Proti Delfom smo se vozili v hudem črnem nallivu. Nehalo je deževati, ko smo prišli do spomenika iz druge svetovne vojne. Velik bronast spomenik, iz votlin so planili borci, pripravljeni na strel. Tu je pokopano okrog 400 žrtev nacističnega nasilja. Veter nam je zavihal ovratnike. Marija je ostala v avtu, jaz sem fotografirala. Za črnim spomenikom so se v zahajajočem soncu stekleno bleščale verige planin. To je Parnas, je rekel Anastassis. Tam nas je čakalo sonce in tam je bil naš cilj – Delfi. Nehalo je deževati.

Tu sem zato, ker sem majhna, je rekla angloirska pisateljica, socialistka Maureen Duffy. Objela sem jo. Imela sem samo mamo, sem ji rekla, in bila je bolna. Tudi jaz sem imela samo mamo in tudi moja je bila bolna, je rekla. Njen referat pa je govoril o Barbarih. S perspektive južne Evrope smo bili severnjaki vedno barbari, je rekla. Kalifi so prinesli medicino, znanost, šerbet, sofisticizem. Franki pa so prinesli ogenj in meč, krznene kučme in pivo. V severnem hladu sta zmrznila lahkotnost in veselje. Tisoč let je minilo, da so spet odkrili koncepte lepote in radosti. Ostrmeli so od čiste lepote grških skulptur ... Zdaj, po dvajsetem stoletju terorja in nasilja, smo postali vsi del Evrope, celo barbari.

In je citirala Kavafisa:

*Nekaj naših mož pa se pravkar je vrnilo z meje  
z novico, da ni več nikjer nobenih barbarov.  
Kaj bo zdaj z nami – brez barbarov?  
Tisti ljudje so bili nekakšna rešitev.\**

Nobene nuje ni za strah, da bi ne bilo več barbarov. Tu so novi barbari. To so moderni turisti, zaradi njih vandalizirani kraji, betonski bloki in hoteli, letališča, avtoceste. Turisti so novi barbari, ki razkrajajo lepoto. Ampak tu so še drugi, še bolj destruktivni, saj ne grozijo le južnoevropski civilizaciji. Novi vandali so globalni moguli, homogene sile tako imenovanega svobodnega

\* Prevedel Venio Taufer.

kapitalizma, ki je kratko in malo ekonomski darvinizem. Novo barbarstvo je mnogoglava Hidra, ki nenehno mutira. V politiki je uničila socializem in je spremenila tisto, kar je predstavljalo ideal v demona. Govorila je tudi o uniformirani kulturi, o tej briljantni iznajdbi, ki so jo izumili, da bi pomenila informacijo in preprosto in vsem dostopno kulturno izmenjavo, pa se je sprevrgla v pornografijo, kriminal in komercializacijo. Kaj naj stori individualni ustvarjalec, soočen z Atilo današnjega časa? Nič, je zamrmral neki mladenič. Ostane suženj, ki čaka na delo. In če nima dela, bo zmrmnil. Naša dolžnost je, da zaščitimo svoja stališča, je nadaljevala Maureen. V svetu globalnih mrež moramo umetniki, predvsem pisatelji, zavarovati svobodo izraza in različnosti. Zavarovati moramo status ustvarjalca. Ne morejo nas nadomestiti stroji. Podpirati moramo gibanje proti standardizaciji, proti temu, da bi angleščina postala edini jezik.

Potem je govoril Veno Taufer. Njegov razmnoženi referat je sporočal povsem druge stvari, kot je Veno govoril. Referat je omenjal devinske skale in Istro, kjer so slovenski ribiči, vojaki, galjoti, ladjarji, trgovci, tovarniki, tihotapci, kmetje, viničarji in pesniki odhajali v svet ali se iz njega vračali ali sprejemali, kar je prihajalo po morju, in to posredovali naprej proti krajem pod planinami. Slovensko primorje je bila tista sredozemska tretjina dežele, ki je Slovenijo in njeno ljudstvo neutajljivo povezovalo z mediteranstvom. Ali ni del skrivnosti, zakaj je to ljudstvo obstalo, tudi v tem, da se je pojilo s toplimi, vztrajnimi in, kar ni nepomembno, vedrimi, kdaj lahkomišelnimi ali celo zvijačnimi vitalnostmi Sredozemlja? Prav mogoče, vsekakor pa je mediteranska vez, ki skupaj z drugimi drži in ohranja slovensko ljudstvo na tem vogalnem koščku tal Srednje Evrope, najprijaznejša, kljub sunkom usode najvztrajnejša, najbolj optimistična, saj obeta odprtost med morskimi odsevi in soncem.

Potem je Veno citiral Predraga Matvejevića in njegov *Mediterranski breviar*, v katerem avtor ugotavlja, da je preteklost Slovencev povezana z morjem ... Citiral je Danila Kiša, ki je ugotovil, da se pisatelji v teh krajih zavedajo, da ne pišejo le z besedami, temveč z bitjem, etosom in mitom, spominjanjem, tradicijo in kulturo. Potem je govoril o tem, da imamo Slovenci, v nasprotju z Nemci, ki nimajo nobenega, kar tri mednarodne literarne festivale, govoril je o prevodih, angažmaju pisatelja, pa o informacijah, ki jih svetu posreduje pisatelj in lahko preprečijo hude stvari.

Potem so govorili še drugi, ampak jaz sem si zabeležila le besede in fraze: prihajamo v kaotične čase; ne vemo, kako se vrniti; nimajo denarja za kruh. Ta stavek sem podčrtala. Kapitalizem. Ne vemo, kam bo to pripeljalo. Samozadovoljnost. Moja stara mama ... če se bojuješ ... kulturni biznis ... birokratski "overlord".

Z Marijo in Horacijem, ki je prijazen rdečelas pes, gremo na sprehod. Srečamo simultano prevajalko. Pravi, da ima rada pisatelje, saj skušajo seči v globino, medtem ko se njeni prijatelji pogovarjajo samo površinske

stvari. Marija me povabi na mandeljne. Razbija jih s kamnom. Olive so črne, rdeče in zelene. Kot zvenenje iz nekih pravljič se sliši sladko votlo pozvanjanje ovčje črede. Ptički pojejo radostno, sonce sije in je žareče, na gredicah cvetijo vrtnice, pred knjižnico je slap rdečega jesenskega listja. Ciprese in topoli stražijo nepremično. Tudi sapice ni. Le hladen zrak prihaja z vrhov, potresenih s snegom. Pod planinami je pas megle. Ko pride veter, šumi že od daleč. Mimo prhne ptič, nad nami so zelenkaste skale Parnasa. Vinska trta nosi še posušene skelete grozdov. V globini v daljavi morski zaliv. Tam daleč na zahodu pa je Slovenija vklenjena v led.

Na ulicah Delfov ni nobenih turistov. Ne morem razumeti, zakaj nisem vsaj jaz, ki nisem bila na seznamu udeležencev, šla po svoje in se nagledala okamenele lepote bolj poduhovljenih časov, zakaj si nisem ogledala vsaj Ateninega svetišča. Tako pa imam pred seboj le dve vstopnici, na kateri sem si zapisala: "res so verjeli v življenje po smrti" in "danes je bog popoln, v grških časih ni bil". Tako pripisujejo Apolonu mnoge krutosti. Toda ko so Delfi cveteli, je bil on bog sonca. Sončni bog. Svetloba. Tisti čudež nad čudeži, ki se je v tem skrivnostnem kraju javljal kraljevsko. Kraljevsko, ko je zvečer zahajal za planine in se pred odhodom v zalivu ogledoval brez odsevov, samo žareča krogla se je odslikavala v temni vodi. Še bolj pa zjutraj, ko se je njegovo veličanstvo prikazalo. Božanstvo je prinašalo pozdrave iz tistih daljnih krajev, kamor so gledali tudi arhaični kipi in zamaknjeni pozdravljali večnost z blaženimi nasmehi. Tudi danes skuša umetnost izsanjariti stik z nerealnim. Pred kratkim sem obstala pred malimi slikami velikega mojstra Stupice. Bela barva, ki je tudi barva smrti, z magično otroško črto priklicuje podobo, ki ni od tega sveta. In če je Anastassis menil, da nosijo pisatelji na rami tabernakelj jezika, potem je na tej beli ploskvi beseda zasijala v najmočnejšem pomenu – slikar Stupica je uporabil besedo in ne barvo, da bi jo tisti, ki sliko gleda, sam pobarval. Na belo ploskev je napisal besedo ROZA. In tako se je ta skrivnostna barva razlila v najčistejšem praliku čez podobo.

Ko sem gledala, kako se je v Delfih vzdigovalo sonce, sem nosila v duši spretnost mladega slikarja, ki je znal s čopičem naslikati bistvo. Najprej se je prikazala rdeča pena na zahodu. Nepojmljivo. Na zahodu. Ob pol sedmih zjutraj. Potem je zbledela. Ostra žareča črta je tanko občrtala s snegom posute hribe, pod katerimi je bila megla. Tudi jaz bi na te zasnežene hribe napisala besedo ROZA, ampak pisatelji so veliko svojega časa posvetili avtorskim pravicam. Drug za drugim so se prižigali hribi, kot čudež so se lesketali v sončnem odsevu. Ptiči so peli. Na belih vrhovih so se prižigale in spet ugašale lučice, zdaj se nežno barva tudi nebo na vzhodu. Pod nami globoko tam spodaj je kot rep velike ribe polotok, ki se zajeda v majhen zaliv, v katerem se sonce ogleduje brez odseva. Videla sem sončni vzhod v edinstvenem času. Besede so revne. Kot male ovčice so se po nebu sprehajale sive kope oblakov. Od nekod je prišel veter. Negibnost je podčrtalo

brnenje težkega vozila. V teh Delfih še zdaj domuje božanstvo, saj mu narava nudi oporne točke, da se lahko prime, ko se privzdigne.

Nedvomno je Apolon navdihoval umetnike, ki jih je učil, kako natančno je treba uporabljati svetlobo in senco in tanko svetlo črto. Ko nas je vodnica naglo vodila po muzeju, nas je opozorila na izjemno natančno izdelane kipe, kjer se je dobesedno videlo, kako so mišice mehke in kako utripa žila in valovi blago obleke. Človeško oko teh fines na visokem frizu ni moglo videti, natančnost je bila potrebna zavoljo bogov, ki so videli vse.

Apolon, bog sonca in svetlobe, eden od dvanajstih mogočnih bogov na Olimpu, je bil zavetnik umetnosti. V Delfih je postal gospodar potem, ko je ubil Pitona, hudo kačo. Ko ga je ubil, se je očiščeval zaradi uboja, potem pa navdihoval izbrane device, da so prerokovale usodo. Svečeniki so formulirali dvoumne odgovore, da so se ljudje lahko ravnali po njih. Iztok Osojnik je rekel, da so bili Delfi antična Švica, politična formacija, v njej je bilo zbrano bogastvo vsega tedanjega sveta. Največjega tedanjega bogastva pa danes, v času japijev, ne znamo ceniti. Duhovnega bogastva. V Delfih je bil vsake štiri leta festival glasbe in petja – poezije. Bog ni navdihoval samo sedanjosti, ampak je to sedanjost presegal z vero v prihodnost. In šele vera in upanje v prihodnost dajeta sedanjosti pravi smisel. Z vero in upanjem je bilo prepojeno vse delfsko preročišče, ki je zbrane pesnike, pisatelje in književne prevajalce združilo, da so sredi starodavnega gledališča zapeli staro tovariško pesem.

In kaj so sklenili? Kulturna politika mora imeti enak odnos do sodobne ustvarjalnosti kot do kulturne dediščine. Evropska kulturna politika ne sme biti utesnjena v narodni interes njenih držav članic, ampak mora zagotoviti program, ki temelji na "raznoverstnosti v solidarnosti". Promocija kulture v Evropi mora imeti tri splošne cilje: podpirati mora srečanja in profesionalne izmenjave med ustvarjalci kulture, omogočiti mora komunikacijo kulturnih stvaritev, zagotoviti mora navadnemu državljanu dostop do kulturnih dobrin in služb. Evropska kulturna mreža mora biti definirana kot neobvezna asociacija avtentičnih ustvarjalcev kulture in prostovoljnih federacij številnih evropskih dežel. Dobiti morajo ugodnosti za podporo v interesu evropske integracije. Nadalje se pisatelji zavzemajo za kompenzacijo pri izposoji v javnih knjižnicah. Posebej pa še poudarjajo, da je Evropa celina številnih jezikov, kar ji daje bogato dediščino. Da bi pa lahko ideje svobodno krožile, so potrebni dobri prevodi, zato je vloga prevajalcev zelo pomembna.

Moram zaupati svojim očem. Do zdaj črn ploskovit hrib postaja zaradi svetlobe tridimenzionalen. Ptici se še vedno oglašajo z neizmerno sladkostjo. Zdaj so se v soju rdeče luči pokazale poti, ki vodijo kvišku pod goro Parnas. In takrat so umetniki tudi znali tankoslušno gnesti in oblikovati snov, da je zazvenela v resničnosti. In ko so zaznali nasmeh, s katerim so stali pred vrati večnosti, so se posvečali dolga leta samo temu. Tako nežno

in čudežno je sonce s svojim božanskim dotikom priklicevalo v življenje svet in njegovega duha, ki se je potem počasi iztrgal iz usnulosti v večnost in se spet obrnil vase in v svet okrog sebe, dokler ga ni premagala volja po bogastvu in moči.

Avtobus je odpeljal. Fotoaparati ne dela. Zdaj so za nami hribi, na katerih ležijo Delfi. In tam je tempelj Atene, ki ga nismo obiskali, pa bi ga morali. Kajti velika boginja je zastopala mnenje, za katerim stoji tudi Marija. Zahtevala je blaginjo. "Zakon sam ne zagotavlja trajnega obstoja kake države ali kakega naroda, izhajati mora tudi iz blaginje v deželi. Zato je Atena podpirala kmetijstvo in dala ljudem oljko."

In mi se vozimo skozi nasade zelenih oblakov starodavnih oljk, ki jih v tem času, novembra, ljudje obirajo. Srečujemo kapelice na nogicah. Ciprese stojijo v skupinah kot kakšni filozofi. Dvigamo se na Helikon. Tam živijo muze. Ampak tam so bili tudi partizani. Odporniško gibanje je bilo v teh krajih silovito. In hvala Bogu, Grki se ga kljub državljanski vojni ne sramujejo, ampak so ponosni nanj. Ustavimo se pred velikim belim spomenikom, na katerem je izpisano 250 imen. Ljudi vseh starosti. Ta je bil star štiri leta, ta eno leto in ta komaj štiri mesece. Tu so pobili celo grško vas. Oziramo se naokrog. Skopa pokrajina. Krš. In na posebnem spomeniku nemške besede. VEREIGNEN UNS ... VOR DEN OPFERN DES VERBRECHER ANSCHLAGS DURCH NAZISOLDATEN UND BITTEN UM VERGEBUNG (10. 6. 1996). In spet nad nami letita dva orla. Krožita kot v mitu, ko jih je Zevs spustil. Enega z vzhoda in drugega z zahoda. In tam, kjer sta se srečala, tja je vrgel sveti kamen, da bi zaznamoval center zemlje. Popek sveta. Grki so si ga predstavljali, tako kot vse, zelo nazorno. Popek sveta je zdaj pred nami. Kamen, pred katerim stojimo, je nedvomno svet. Ne le zaradi žrtev in prelite krvi, ampak tudi zaradi prošnje po odpusčanju. Tu, kjer je ta prošnja izražena kot želja po miru in sodelovanju, ustvarjanju in čudežu, ki so ga pisatelji formulirali z mednarodno frazo "diversity in unity" in si jo jaz prevajam z različnostjo v solidarnosti.

Nekaj sem pozabila v Delfih. Občutek, da se dogaja nekaj zgodovinskega. Spoznala sem ljudi, ki "podzavestno in nagonsko iščejo v vsem najboljše in najlepše, ki znajo videti lepoto, harmonijo in pozitivnost tudi tam, kjer jo vsakdanjost rada skriva za tesnobo, stisko in problemi". Ampak kraj, kamor smo prišli zdaj, je kot tisti čudež, o katerem ne smeš govoriti, kajti za vse, kar rečeš, boš moral položiti račune.

Tu je globača kot veletok iz oljčnih oblakov, nad njimi so skale. Na skalah so zgradbe. Stare. Svetišča. Samostan. Veter strašno piha. Kot na krilih odletim v samotno cerkev. V Delfih so bile pri maši tri ženske, maševal je pop kot don Kihot, za njim je hodila namesto ministranta ženska s svečo v roki. Ta cerkev je prazna. Ni. S stropa me gleda naslikan Kristus, z znanimi domačimi očmi. Gleda me prijazno. Prav nič ortodoksno ali bizantinsko strogo. Pod stropom je še ena podoba. Na njej je gol. Čisto

gol. In do vratu potopljen v vodo. Oni na stropu ima v levi roki knjigo, z desno nekaj dopoveduje. Okoli njega je pet angelov. Spodaj pa je velika ikona. Prekrasna. Navdušena sem. Kar zaplesala bi. Glej, tu je ljubezen. Tista neskončna ljubezen, da medliš od mehkobe in nežnosti. Glej te ročice, ki so z obročem prstkov zatipale okrog velikega maminega prsta, glej, kakšen velik erotični simbol, in ti iztegnjeni mamini prsti kot ograja skrbi, in ta njen temni obraz, ki se zaveda strahotnega trpljenja tega sveta, tega strašnega spoznanja, ko je vsa njena milina in nežnost in skrb in naravnost erotična povezanost s telescem ob sebi zgrožena, saj je porisana po obrazu kot Indijanec z belo barvo smrti in objokovanja. Z eno roko še drži malo ritko, ampak sin že odločno obrača obrazek proč od nje, in glej, pravkar mu je padla sandala z nogice in na majhnem podplatu ima zarisano znamenje jin in jang. Stečem po pesnika, naj si pogledata to čudo nad čudesi, ampak tile umetniki so nekam neprizadeti. Marija mi v beležnico napiše ime slikarja ikone z Marijo: Damaskinos iz 16. stoletja. Ampak to je kopija, sliko so na začetku tega stoletja ukradli.

Mlad menih nam vse razkaže in pove, kar ve o samostanu Osios Loukas. V samostanu je šest menihov, ampak pravkar obirajo olive. Potres je sesul bizantinske mozaike, zdaj je cerkev poslikana. Opozoril nas je na kopijo miniature Sv. Sofije iz Carigrada, pa na oktagon, v katerem je krog. Tu je živel svetnik, ki je imel dar prerokovanja in zdravljenja. Cesarji so mu dali denar za cerkev, stebre so pripeljali celo iz Egipta. Potem nas je mladi menih povabil k oltarju. V krsti je ležal tisoč let star neiztrohnjen svetnik. Jaz ga nisem šla gledat. Zdelo se mi je grozno. Jaz bi ga pokopala, saj piše v Svetem pismu, da je treba mrtve pokopati. Ampak tile moji ljudje so bili kar prevzeti. Ko smo odhajali, smo se ustavili pred starim, votlim drevesom, kjer je bil kip škofa iz prejšnjega stoletja. Ob njem dva topa. Prava. Za boj proti Turkom.

V tem samostanu so imeli veliko knjižnico. Nacisti so jo požgali in zmetali v samostan bombe. Skušam prebrati še zadnje krace v beležki: "Duhovnikom, ki jih imenujejo očete, poljubljajo roke ... pri Maratonu ste zmagali, v prometu se boste pa zadušili."